

מבחן הלכות מוקצה סימן ש"ח סעיפים א- לג, לח

1. קיי"ל שכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גו"מ, האם דין זה נכון גם באופנים הבאים [פרט בכל מקרה את מקורות הדין וכיצד נפסק להלכה]: א. אין לו תשמיש היתר. ב. אין לו תשמיש היתר והתחיל לטלטלו בשוגג. ג. תשמישו רוב פעמים לאיסור אך יש לו גם תשמיש קבוע להיתר. ד. נשבר בשבת ושבריו ראויים למלאכת היתר. ה. פטיש לפצוע אגוזים ויש לו מפצה אגוזים. ו. לטלטלו ע"י דבר היתר שמניח עליו.
2. מוקצה מחמת חסרון כיס: א. לטלטלו לצורך מקומו. ב. התחיל לטלטלו בהיתר. ג. נשבר בשבת ושבריו ראויים למלאכת היתר. ד. כלי שאינו מזיזו ממקומו כי ירא שיתפרק ע"י שיזוז.
3. שברי כלים ונולד: א. באר את מחלוקת ת"ק ור' יהודה בענין שברי כלים שראויים למלאכה והאם כלים שנשברו וראויים להסקה קשורים למחלוקת זו. וכיצד נפסק להלכה. ב. האם דלתות הכלים שהתפרקו קשורים למחלוקת הנ"ל, באר מדוע. ג. באר את מחלוקת [במה נחלקו ומה טעמם] ב"ש וב"ה בענין עצמות שנשארו מהאוכל וראויים למאכל בהמה. ד. לפי האמור לעיל כתוב מה הדין באופנים הבאים: 1. צלחת שנשברה בשבת ברה"ר ושבריה ראויים לסמוך כרעי המיטה. 2. דלת הארון שהתפרקה בער"ש. 3. סנדל שנקרעה רצועה החיצונה שלו בער"ש בביתו. 4. מחט שניטל חורה בשבת ורוצה להוציא בה את הקוץ.
4. יחוד במוקצה: א. מתי מועיל יחוד לשבת אחת ומתי צריך יחוד לעולם. והאם יחוד לשבת אחת מועיל לכו"ע. ב. האם ישנם דברים שצריכים דוקא מעשה ולא מועיל להם יחוד לעולם. והאם כיסוי הכלים צריך מעשה. ג. האם אפשר לייחד כלי שמלאכתו לאיסור שיוכל לטלטלו בשבת מחמה לצל אך שיאיר כלי שמלאכתו לאיסור- ענה מסביר [אף שנראה שיש גם הוכחה].
5. א. דלת הבית שהתפרקה מער"ש, האם אפשר לטלטלה בשבת, ומדוע. ב. דלת הבית שהתפרקה בשבת האם אפשר להחזירה למקומה, ומדוע. ג. כיסוי בור ודות האם אפשר לטלטלם או להחזירם למקומם, ומדוע. ד. פתחי הביוב המצויים בבתיים וסגורים במכסה פלסטיק המהודק היטב- כתוב פסק הלכה מנומק האם מותר להוציאם ממקומם בשבת ולהחזירם.
6. כתב השו"ע סעיף כ"ז, שעצמות וקליפים שאינם ראויים למאכל בהמה ונמצאים על השולחן עם הפת, מותר לטלטל השולחן ולזרוקם. באר: א. היות והתרנו טלטול ע"י ככר או תינוק דוקא למת בלבד, מדוע הותר גם כאן טלטול ע"י ככר. ב. מדוע השולחן לא נהיה בסיס לדבר האסור שאסור לטלטלו. ג. היאך מותר לטלטל את השולחן הרי שנינו בדיני טלטול מהצד שבמקום שאפשר לנער אסור לטלטל.
7. א. באר את מחלוקת התנאים [השיטות והטעם] באם מותר לטלטל שברי זכוכית שראויים לנעמיות וכיצד הלכה בדין זה. רשות: האם יש להתיר טלטול בשר תפל מכח זה. ב. עצמות שראויים לכלבים והנהוג שבעולם להאכילם לכלבים אך אין לו כלבים האם הם מוקצים. ג. בביתו של הרב הראשי לעיר פלונית מענגים את השבת עם חמין ששמים בתוכו עצמות בהמה שקשים הם וראויים לכלבים ע"י הדחק, האם אפשר לטלטל עצמו אלו.

תשובות

1. א. נחלקו בעה"מ והרשב"א [שבת קנד:] האם יש באופן זה היתר של כלי שמל"א היות ואין לו היתר לצורך גופו. דעת הרשב"א להתיר ובעה"מ אוסר. ולא התפרש בפוסקים להדיא כיצד הלכה בענין זה, אך במג"א סק"ח נראה שפסק להתיר ובמור וקציעה שהביא המשנ"ב סק"ד נראה להחמיר. והיה נראה להביא ראיה מדין תפילין שנחשבים לכלי שמלאכתו לאיסור לדעת המג"א והט"ז ובכל אופן מותר לטלטלם. אך במשנ"ב סק"ד כתב שיש להם תשמיש היתר ע"י ששומרים מן המזיקין. ב. דעת המג"א שהתחיל לטלטל הוא היתר גורף בכל סוגי המוקצה, ואילו לדעת אבן העזר ההיתר נאמר רק בכלי שמלאכתו לאיסור היות ויש בו אופני היתר לצורך גו"מ, ולדעת הגר"א באור"ח סי' רס"ו רק באופן שהתחיל לטלטל בהיתר יכול להמשיך ולטלטל, והמשנ"ב סק"ג נקט לעיקר כדעת אבן העזר והגר"א, וממילא באנו לנידון הקודם האם יש היתר בכלי שמלאכתו לאיסור ואין לו תשמיש היתר, עיין עליו. ג.

דן בזה הבאור הלכה ס"ג ד"ה 'קרדום', ונראה שנוקט מסברא להתיר כי ס"ס יש לו תשמיש קבוע להיתר. וסיים בצ"ע. ד. בפמ"ג א"א י"ט כתב לאסור בזה מדין מיגו דאתקצאי. אך במשב"ט ז"ז נקט להתיר היות ולא שייך מיגו דאתקצאי בדבר שהיה לו היתר טלטול ביה"ש לצורך גור"מ. ה. במשב"ט סקי"ב כתב לאסור לטלטלו היות ויש אופן להיתר, והוכיח כן בשעה"צ מדין קנים בביהמ"ק שלר"א יש לעשות בידיים ולא בקנים כי יש אופן היתר. אמנם במשב"ט סקנ"ז נראה שנקט להתיר בכל אופן וצ"ע. ו. כתב בשו"ת הרא"ש שהיתר כיכר או תינוק נאמר גם בכלי שמלאכתו לאיסור, והביא השו"ע ס"ה את דבריו. אך רוב הפוסקים נקטו כהרשב"א שחלק ולכן כתב המשנ"ב שרק במקום הצורך יש להקל כדעת הרא"ש.

2. א. בב"י כתב שאין לטלטלו לצורך מקומו היות וא"א לטלטלו לצורך גופו וק"ו הוא שאם אין לטלטלו לצורך גופו ק"ו שלא יטלטלו לצורך מקומו. אמנם הנזירות שמשון כתב להתיר לצורך מקומו. וכבר הארכנו בזה שדעת הנזירות שמשון אתי שפיר רק לדעת הרשב"א ולא לדעת בעה"מ שהוזכרו בשאלה הקודמת. ועוד הבאנו דברי הרעק"א ס"ס רס"ו שפליג על הנזירות שמשון וכן עמא דבר. ב. כבר כתבנו שלדעת המג"א מותר להמשיך לטלטלו והוכיח כן מסכין של מילה שאין המוהל צריך לזרוקו אחר המילה אף שהוא ח"כ כי התחיל כבר לטלטלו בהיתר. והבאנו דעת החולקים בזה, והטעם בסכין של מילה כתב הט"ז שהתירו סופו משום תחילתו ולא מטעם המג"א. ג. כתב המג"א סקי"ט לאסור מדין מיגו דאתקצאי, והרעק"א שם נחלק עליו היות וקיי"ל כר"ש אין מיגו דאתקצאי ולכן לשיטתו אין בכלים דין מיגו דאתקצאי. והמשנ"ב סקל"ה פסק כמג"א לאסור [וביאר האחרונים שח"כ חשיב כדחיה בידיים או כאינו יושב ומצפה, עיין תהל"ד וחזו"א]. ד. כתב המשנ"ב סק"ח שאף זה הוי מוקצה מחמת ח"כ.

3. א. דעת ת"ק [שבת קכד:]: ששברי כלים שנשברו בשבת [דנשברו בער"ש לא שייכא לסוגיית נולד כלל] שחזו למלאכה אחרת מותר לטלטלם ולדעת ר' יהודה הוי מוקצה מדין נולד. ונחלקו ט"ז ומג"א האם ת"ק סובר כר"ש שלית ליה נולד [-מג"א] או שת"ק סובר כר' יהודה אלא שסובר שכאשר חזו למלאכה אחרת לא הוי נולד כלל [-ט"ז], ובבאור הלכה ס"ו הכריע כדעת הט"ז. וכלי שאינו ראוי לתשמיש אלא להסקה, כתב הט"ז שאף ת"ק מודה שהוי נולד שהרי מודה לר' יהודה שיש מוקצה ונולד, ור"ש יחלוק אף על שברי כלים. ולדינא קיי"ל שביו"ט יש נולד ולכן ביו"ט אין מסיקין בשברי כלים. ובשבת כתב הרמ"א בסי' תצ"ה שיש מחמירין שיש נולד אך לדינא לא קיי"ל הכי, ולכן שברי כלים שנשברו בשבת וחזי למלאכה אינם מוקצה ורק לדעת המחמירה ברמ"א סי' תצ"ה הוי מוקצה. ב. דלתות הכלים שנתפרקו אינם מוקצה בין אם התפרקו בשבת ובין אם התפרקו מער"ש ואף שאינם חזו לשום מלאכה. וממילא אינם קשורים למחלוקת לעיל כלל, שהרי אינם ראויים לשום מלאכה. וטעם ההיתר שלהם הואיל ומוכנים לחזור לכלי לכן מוכנים אגבו. ואיירי דוקא שהתפרקו ולא נשברו ולכן אין להם דין שברי כלים. ג. לב"ה אינם מוקצה הואיל וראויים כיום למאכל בהמה וסוברים כר"ש שלית ליה נולד. אך ב"ש סוברים כר' יהודה שאית ליה נולד ולכן עצמות אלו חשיבי נולד ומוקצה - עיין שעה"צ צ"ג, וכ"כ המג"א. ד.

1. צלחת שנשברה בשבת היא שברי כלים. והיות וחזי לסמוך כרעי המיטה כתב המג"א סקכ"ח שגם נחשב לתשמיש וממילא אינה נולד לדעת ת"ק וכנ"ל. אלא שיש לדון היות ואין מיטה ברה"ר אפשר שאין שם כלי עליה, אך כבר מצאנו בגמ' קכד: שדעת רבא ששברי כלים אף ברה"ר שאין מצוי שם כלים לכסות בהם יש עליהם שם כלי היות ובחצר יש עליהם שם כלי וכפי שמבואר ברש"י שם. וא"כ יש לומר שה"ה במקרה דידן. 2. אינה מוקצה וכפי שהתבאר היות ומוכנה אגב אביה. 3. בגמ' קיא. מבואר שהסנדל מוקצה. ובדעת הרמב"ם המ"מ רצה לבאר שאינו מוקצה הואיל וחזו למלאכה כגון כיסוי מנא וחזר הדין ככל שברי כלים, אמנם כתב הב"י והמג"א סקכ"ח שאינו כלי כי מאיס ואדם זורקו, וממילא יהיה דינו שאם חשב עליו מער"ש לתשמיש מסויים לא יהיה מוקצה אך אם לא חשב עליו הוי מוקצה. והרשב"א [הביאו הרעק"א] כתב בדין הסנדל שהיות ועתידי לתקנו מקצהו מכל שימוש ולכן הוי מוקצה. ולשיטתו יש להבין מה שונה סנדל מדין דלתות הכלים שהתפרקו אף שאין להם שימוש אינם מוקצה. ויש לחלק שהכא נקרע הסנדל ואילו התם לא נשבר אלא התפרק. 4. הוי שברי כלים שלא חזו לשום מלאכה כי אדם זורקה לבין גורטאות ולכן הוי מוקצה.

4. א. נקוט האי כללא בידך, בדברים שדרך להשתמש בהם למה שרוצה לייחדם מספיק יחוד לשבת אחת ואם אין הדרך צריך יחוד לעולם. ולכן בחריות מספיק יחוד לשבת אחת וכן אבן לפצוע אגוזים לדעת הר"ן. ומה שיש לעיין שהשו"ע סכ"ב כתב 'ויש מי שאומר דלא שנא' ויש להבין האם כוונתו שהרשב"א סובר שלעולם צריך יחוד לעולם [ורק בחריות מספיק יחוד לשבת אחת] או דלמא חולק הרשב"א על המציאות באבן לפצוע אגוזים וסובר שלא אורחיה בהכי [וראייתו באמרי דוד שדן בזה]. ב. מבואר לענין נדבך של אבנים שלא מועיל יחוד לעולם אלא צריך לעשות לימדום. ויש לעיין לדעת השו"ע מדוע נדבך שונה משאר הדברים שלא אורחיה בהכי והצריך רק מחשבה לעולם, וכפי הנראה נדבך של אבנים מוקצה חמור טפי והראיה שלדעת רש"י אף מעשה לא מועיל לנדבך. ולענין כיסוי הכלים כתב השו"ע

שצריך שיתקנו להיות כלי ובפשטות נראה מלשונו שאין מספיק יחוד לעולם, אך המשנ"ב שם סקמ"ה כתב שיועיל גם יחוד לעולם. ג. פשוט שאינו יכול, כי משאירו בשם 'כלי שמלאכתו לאיסור' וכן נראה מוכח מדברי הבי"ש שחלק על התשב"ץ [והביאו מג"א סקי"ח] וכתב שא"א ליחוד לקטן נר שיקחנו לבית הכנסת, כי סו"ס נשאר שם נר עליו.

5. א. אין לטלטלה, היות ועתידה לחזור לבית מקצה מכל תשישי והוי מוקצה מחת גופו. ובמג"א סקי"ט נראה שמותר לטלטלה היות ואין לה מיגו דאתקצאי, אך פשוט שאין הדין כן וכן אין זו גם כוונת המג"א שהרי סולם של עליה לדעת הרמב"ם הוי מוקצה מחמת גופו ודימו זאת לדלתות הבית שהתפרקו. וע"ע משנ"ב סקל"ה. ב. אסור להחזירה בשבת. ובגמ' ריש פרק כל הכלים נראה שהאיסור משום בונה, אמנם הרמב"ם כתב שהאיסור משום שמא יתקע. והבי"ש כתב שהרמב"ם איירי בכלי המחובר לקרקע אבל בבית עצמו פשוט שאף להרמב"ם האיסור משום בונה. ג. להחזירם למקומם אסור משום דמחזי כבונה כמבואר בפמ"ג משב"ז י' [היות ולא מחברם בפועל ורק מניחם על הבור], ולטלטלם אסור משום מוקצה כמבואר במג"א, וכאשר יש עליהם תורת כלי מותר לטלטלם, ולדעת מג"א צריך שיהיה להם בית אחיזה כדי להתירם בטלטול כמבואר במשנ"ב סקמ"ב. ד. וכעת נדון לפ"ד בכיסויי פתחי הביוב הנמצאים בבתיים, שסגורים ע"י לחץ בריצפה, האם מותר לפרקם בשבת. והנה, פשוט באופן שפוחתים אותם אחת לחודש ויותר – אסור לפותחם בשבת מדים בונה וכמו שאסור לפתוח פקק החלון באופן זה. וכל הספק בכיסוי שדרך לפותחו יותר מפעם בחודש האם מותר. ואפשר שדומה לכיסוי בור ודות כי מכסה את כל פתח הביוב ואין גג חוץ מכיסוי זה [נפקק החלון שמותר כי יש לו גג חיצוני מעבר לפקק החלון כמבואר במנחת פיתים, ובסיכומים הארכתין]. ויתירה מזו, דדין כיסוי בור ודות איירי שרק מניחם ע"ג הבור, והכא שתוקע בחוזק אפשר שנחשב לבונה ויהיה אסור בכל אופן.

6. לענין ככר ותינוק שהותר למת בלבד, הביא בשו"ת הרא"ש [כלל כב אות ח] את דעת התוס' שהבאנו לעיל שגרעיני התמרה ראויים למאכל בהמה ואינם מוקצה ושמואל החמיר על עצמו ולכן כשמטלטל ע"י הפת מותר כי סו"ס רק חומרא היא זו. והרא"ש עצמו כתב שם ליישב אף אם אין הגרעינים ראויים למאכל בהמה, מ"מ כשיש פת בטלים הגרעינים לגבי הפת ונחשב שאין כאן מוקצה כלל, מה שא"כ במת ודאי חשיבותו של המת לא מתבטלת ע"י ככר או תינוק וממילא זהו היתר מיוחד במת בלבד לטלטלו ע"י ככר או תינוק.¹

ונראה מדברי הרא"ש, שההיתר המיוחד של ככר או תינוק הוא שלמרות שמביא את ההיתר אל המוקצה- יכול לטלטל המוקצה, ולכן הוקשה לו כיצד שמואל הביא את הפת אל הגרעינים. ולא מחלק הרא"ש בין נוגע במוקצה עצמו או לא. ובאמת הרא"ש בפסקיו [ביצה פ"ב סי' טו] כתב לתרוץ ששמואל זרק את הגרעינים היכן שהיתה ככר הפת וממילא לא דמי לטלטול מת ע"י ככר או תינוק שלוקח את היתר אל המוקצה.

והרמב"ן והר"ן [ס"פ נוטל] ישבו הקושיה, שהחידוש בהיתר ככר או תינוק במת נאמר אף באופן שנוגע במת עצמו ומטלטלו ע"י שיש ע"ג ככר או תינוק- וזה ההיתר המיוחד למת בלבד שאפשר לגעת במוקצה עצמו. אך שמואל כשטלטל אגב הפת לא נגע בגרעינים עצמם אלא רק בפת וזה הותר ככל טלטול מהצד. ועל דין בסיס לדבר האיסור תי' הראשונים כמה אופנים [עיין מג"א סק"נ], 1. היות ולא היה שם בין השמשות לא נעשה בסיס. 2. לא היתה דעתו שיהיה שם כל השבת ולכן לא נעשה בסיס. 3. לא הניח שם בכוונה. 4. היה גם בסיס לאיסור וגם בסיס להיתר.

ומדוע הותר טלטול ולא רק נייעור, כתב המג"א סקנ"א שלדעת הרא"ש בתשובה ל"ק, דהיות והגרעינים בטלים לגבי הפת ממילא נחשב שאין כאן מוקצה כלל ולכן מותר אף לטלטל. ולדעת הרמב"ן והר"ן שתי' שלא נוגע במוקצה ולא חידשו שהגרעינים בטלים לגבי הפת עדיין יקשה קושיה זו, וכן הקשה בספר תו"ש לדעתם. אמנם המעיין בלשון הרמב"ן שם יראה שכתב להדיא להתיר את טלטול הגרעינים עם הפת עד למקום שרוצה לזורקן, והיינו שהתיר טלטול ולא רק נייעור. ובחזו"א [מח, ג] כתב לבאר כוונת הרמב"ן, שהיות ואם ינער את הגרעינים יפזרו בבית ומאוסים הם, לכן מותר לטלטלם עד האשפה- וטלטול זה חשיב נייעור ולא גרע מחבית בין חביות. והעיר החזו"א שמלשון השו"ע נראה שמותר לטלטל בכל אופן, וכתב שאין להקל בזה.

ועוד יש להוסיף, שלדעת הרמב"ן אין הבדל בין גרעינים שמונחים על הטבלא לבד, לבין אם מונחים עליה גרעינים ופת. דגם באופן הראשון אין הטבלא נעשית בסיס וכפשוטו וכן לא נוגע במוקצה עצמו וממילא יוכל לטלטל הטבלא עד ששופכה לאשפה. ורק לדעת הרא"ש שחידש שהגרעינים בטלים לגבי הפת יש מקום לחלוקת השו"ע בשני האופנים הנ"ל, וזוהי כוונת הבאור הלכה עיי"ש היטב. והעיר

¹ ובב"י עירב ב' התי' בחדא מחתא, וכבר הקשה כן המג"א סקנ"א על דבריו.

החזו"א על השו"ע, שנראה שחידוש הרא"ש בגרעינים הבטלים לפת היינו רק באופן שעסק הש"ס, דהיינו שטלטל הגרעינים עם הפת לבד, שבזה אומרים שהעיקר הפת. אך כאשר יש טבלא ועליה גרעינים ופת [שבאופן זה איירי השו"ע] מנלן שאף בזה הפת היא העיקרית ובטלים הגרעינים כלפיה.

7. א. לרשב"ג מותר לטלטל משום שכל ישראל בני מלכים, ואילו ת"ק פליג הן בברייתא והן במשנה. ת"ק במשנה חולק וסובר שלא כל ישראל בני מלכים, ואילו ת"ק בברייתא מודה לרשב"ג שכל ישראל בני מלכים אך נעמיות לא שכיחי. ולדינא פוסקים שכל ישראל לאו בני מלכים ולכן שברי זכוכית הינם מוקצה, אך במקום שמצוי להם נעמיות מותר לטלטל. והט"ז הביא בשם התוס' קכח. שבשר תפל לא מוקצה היות וחזי לחיה וכל ישראל בני מלכים. אך שאר הפוסקים נקטו שההיתר בבשר תפל מכח טעמים אחרים. ב. ועצמות הראויים לכלבים, אינם מוקצים כי מצוי שיש כלבים באזור ואף שאין לו כלבים, סו"ס נחשבים העצמות כמאכל כלבים באזור זה ולכן אינם מוקצה. אך אם אין כלבים באזור זה – הוי מוקצה. ג. היות והוא אדם חשוב יש לו להחמיר על עצמו כפי ששמואל החמיר על עצמו וכן פסק השו"ע סעיף ל', וכ"ז רק בעצמות שנאכלים לכלבים ע"י הדחק.